

KEMPHANEN.

OG duidelijk herinner ik me, hoe verheugd ik was, jaren geleden, in de onmiddellijke nabijheid van Amsterdam, een terrein te ontdekken, waar een echte Hollandsche, laaglandsche vogelwereld vertegenwoordigd bleek te zijn, een, zooals men die zou verwachten in het Noorden of Westen van ons land, ver van alle stadsgewoel, doch zeker niet onder de rook van een wereldstad.

Velen onder u zullen ongetwijfeld ook meermalen kennis hebben gemaakt met die, aan flora en fauna zoo rijke landerijen, die links en rechts gelegen zijn van het water, dat Amsterdam verbindt met de ringvaart van de Haarlemmermeer: „de Nieuwe Meer” met zijn omgeving.

Menigen dag heb ik daar vroeger doorgebracht en genoten van de voorjaarsdrukte in de dierenwereld; de lucht kon daar soms geheel vervuld zijn van veelstemmige vogelgeluiden, die uit alle richtingen tot je kwamen: in het riet zongen karekieten e. a. rietzangersoorten, boven het meer krijschten vischdiefjes en kapmeeuwen, nu en dan trok een troep fluitende wulpen over of een schorschreeuwende blauwe reiger; boven het land weerklonken uit de lucht de klagende kievitgeluiden of het onafgebroken geroep van grutto's en tureluurs, kortom een en al bedrijvigheid.

Voor al in het begin van den broedtijd kwam die vogelrijkdom tot uiting. Wanneer je zoo half April het terrein bezoekt, bleek daar een groote verscheidenheid van watervogels hun tenten te hebben opgeslagen.

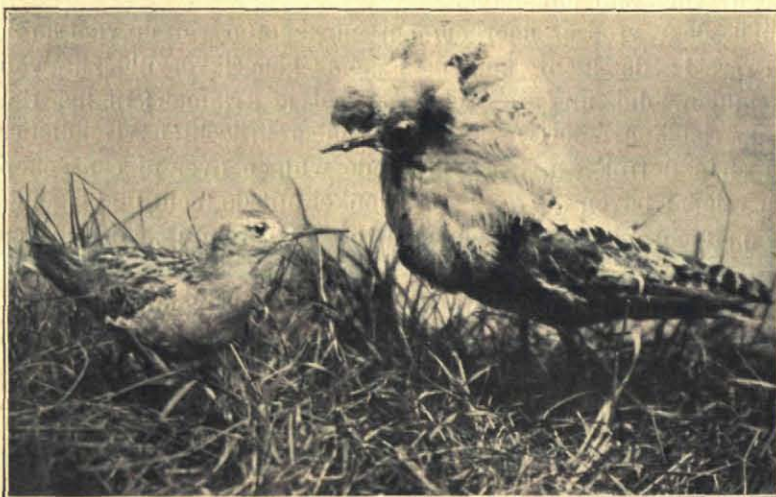
Naast grutto's en kieviten broedden er o. a. wilde eenden, talingen, waterhoentjes, tureluurs en kemphanen.

Die laatsten waren steeds een buitengewone attractie voor mij. Ieder vogelliefhebber houdt er in den regel zoo zijn bepaalde favorieten op na. Nu heb ik me altijd in het bijzonder geïnteresseerd voor kempaantjes en het was dan ook telkens een genot voor me, die zonderlinge heetgebakerde vogels in hun meest uiteenlopende kleuren van kragen hier hun typische spiegelgevechten te zien leveren. Meermalen geschiedde het, dat ik er tot op twintig pas genaderd een tweestrijd kon gadeslaan, soms minuten achtereen, het gebeurde zelfs dat twee, drie, ja soms vier of vijf paren het voorbeeld van een eerste tweetal volgden en het geheele stelletje op korten afstand van elkaar schijnbaar een strijd op leven en dood streed, daarbij de koddigste bewegingen en sprongen uitvoerende, wellicht om het effect nog te verhoogen.

Niet alleen om deze zonderlinge uiting van jalouzie, of hoe het mag heeten, doch ook om andere eigenaardigheden, die deze vogels er op na houden, steken ze zoo scherp af tegen hun soortverwanten, de andere watervogels, dat het me wel de moeite waard lijkt, eens wat nader kennis te maken met deze excentrieke dieren, die bij het meerendeel der lezers zeker oppervlakkig bekend zullen zijn, doch waarschijnlijk bij weinigen tot in bijzonderheden.

De Kemphaan (*Machetes pugnax*) is een snipachtige vogel, die in hoofdzaak de lage, vochtige gronden tot zijn verblijf uitkiest. Bij voorkeur wordt hij aangetroffen op drassige wei- en hooilanden, alwaar hij voor instandhouding van zijn geslacht zorgt.

Met een paar woorden een afdoende beschrijving te geven, is makkelijker gezegd dan gedaan, allereerst omdat mannetje en wijfje zoo sterk uiteenloopen, dat men alleen al wegens het verschil in afmeting zou meenen met 2 aparte vogelsoorten te maken te hebben, en vervolgens, omdat er naast een mannetje in bruiloftskleed geen tweede aan te wijzen is, dat precies met het eerste overeenkomt door de rijke verscheidenheid van kleuren, die vooral de halskraag, doch ook de rest van het lichaam in den paartijd kan aannemen.

Man en vrouw kemphaan in het voorjaar.

Beschouwen we het mannetje in den nazomer, dan is alle luxe en praal verdwenen en heeft het galacostuum plaats gemaakt voor een doodeenvoudig werkmanspakje, hetwelk dezelfde grondkleur heeft als dat, waarin het wijfje altijd gestoken zit.

Een en ander wordt duidelijk

genoeg weergegeven door de beide foto's, zoodat ik een verdere beschrijving maar liever achterwege laat, om in plaats daarvan de vogels in hun gewone doen en laten gade te slaan.

Tot heden is mijn ervaring geweest, dat weinig vogels zoo sterk gebonden zijn aan een omschreven beperkt terrein als Kemphanen. In de buurten van Utrecht, waar ik verscheidene jaren gewoond heb, wist ik een plekje of vier aan te wijzen, waar ze geregeld in vrij groote hoeveelheden voorkwamen. Elke verblijfplaats besloeg b.v. een oppervlakte van een bunder of vijftien; kwam men daar buiten, ook al beantwoordden de aangrenzende landerijen schijnbaar aan de zelfde gewenschte condities, dan kon je zoeken, zoolang je wilde, doch Kemphanen kreeg je er niet of heel zelden te zien.

Ze houden er intusschen zoowat de zelfde smaak op na als grutto's en tureluurs. Waar deze verblijf houden, kan men ook dikwijls Kemphanen verwachten.

Men wordt er alleen niet zoo attent op gemaakt, omdat ze lang niet zoo luidruchtig hun aanwezigheid verraden; door stemgeluid trekken ze tenminste heel weinig de aandacht.

Wanneer men in den broedtijd zoo'n drassig stukje weiland doorkruist, gebeurt het vaak plotseling, dat vlak voor je voeten een half lamme vogel op hoogst gebrekkige manier tracht op te vliegen. Je eerste gedachte is: een aangeschoten dier, dat met de weinige krachten, die nog in hem zijn, half struikelend loopende, half fladderende, de vlucht probeert te nemen. Op het moment, dat je hem zult grijpen is hij met een allerlaatste krachtsinspanning een halven meter verder getobd, nog eens geprobeerd en weer ontglipt hij net aan je vingers. Hoe vaker deze poging herhaald wordt, hoe grooter telkens de afstand wordt tusschen vogel en vervolger, 't is alsof de verlamde lichaamsdeelen ieder oogenblik beter gaan functionneeren; ten slotte zal het dier weer geheel normaal wegvliegen. Zijn doel is thans bereikt, of liever *haar* doel, want de vogel, die ons op deze handige manier heeft beetgenomen, was een Kemphennetje, dat bezig was met broeden en als eenig middel om haar toekomstig kroost te redden, een halve verlamming simuleerde. Deze truc wordt door verschillende watervogels in den broedtijd toegepast, om de aandacht van het nest af te leiden. Het is maar de vraag, hebben we hier werkelijk te doen met een instinctmatigen vorm van sluwheid of is het een zuiver physiologisch verschijnsel, in dien zin, dat een gedeeltelijke kortstondige paralyse optreedt als gevolg van het te vaste broeden.

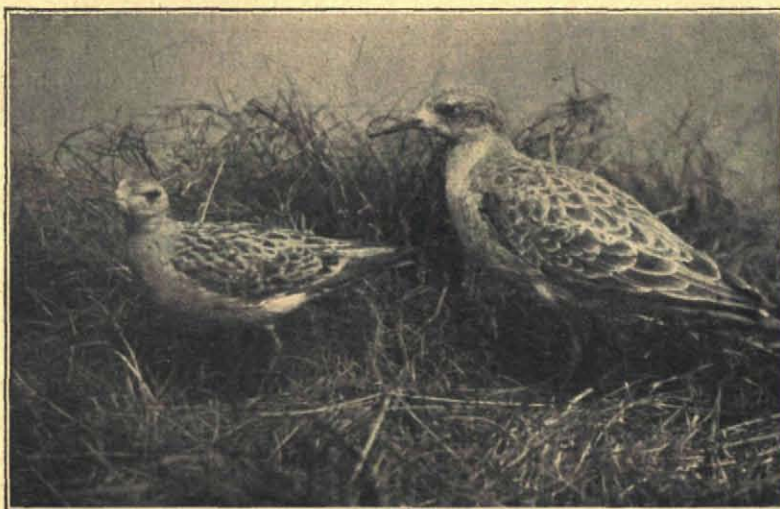
Wanneer we ons niet van de wijs hadden laten brengen, doch de onmiddellijke omgeving, waar het wijfje het eerst opvloog afgezocht hadden, dan zouden we met eenige moeite een nest gevonden hebben, gebouwd volgens het gewone systeem der weidevogels: een eenvoudige uitholling in den grond, al of niet aan het oog onttrokken door een omheining van hooge grashalmen en voorzien van 3 à 4 met de punten naar elkaar toeliggende eieren, olijfgroen van kleur met donkere vlekken; iets kleiner dan die van de kievit, doch ongeveer dezelfde vorm en schaalteekening. Wanneer men zoo op zijn gemak het nest staat te bekijken en zich verwondert, hoe weinig het geheel tegen de omgeving afsteekt, is het niet onmogelijk, dat opeens met razende vaart uit de lucht een dikhalzige vogel recht op je aan komt vliegen; met een nijdig, snauwerig: „Knerr“ verandert hij op een meter afstand van richting en vliegt in een ruimen kring om je heen, om daarna telkens weer zijn kwaadaardige, echter steeds missende aanval op het hoofd van den onschuldigen bezoeker te herhalen.

Dit is de kennismaking met het Kemphaanmannetje, dat zich ook nu en dan het lot van zijn nest schijnt aan te trekken, misschien meer uit behoefte, om zijn vernijngheid te luchten, dan wel om zijn aanstaande spruiten te verdedigen.

Een Kemphaan moet nu eenmaal een reden hebben, zich ergens kwaad om te maken. Heelemaal in zijn element is hij dan ook, wanneer een soort- tevens geslachtsgenoot binnen zijn bereik komt.

De kraag wordt dan opgezet, rug- en vleugeldekeveeren gaan steil overeind,

het lichaam wordt naar voren gebogen, hals en kop wijzen naar beneden en de snavel raakt bijna den grond. Dit is de uitdagende houding, waarin ze soms geruimen tijd onbeweeglijk kunnen blijven staan, alvorens het duel te beginnen, alleen trilt hun geheele lichaam van opwinding. Een volgend stadium is, dat beide partijen elkaar verwenshende blikken toewerpen en enkele dreigbewegingen met den snavel uitvoeren, waarbij ze nog niet of slechts weinig van plaats veranderen en onderwijl hevig manoeuvreeren met hun lichaam, dat nu eens een horizontalen dan weer een bijna verticalen stand inneemt. Eindelijk wordt het beide partijen te machtig en vliegen ze woedend op elkaar in. Ieder tracht zijn tegenstander zoowel met pooten als snavel te bewerken, waarbij de kragen goede diensten bewijzen als schild, om de slagen op te vangen, terwijl een groot aantal

Man en vrouw kemphanen in het najaar.

wratvormigegele uitwasjes tus-schen oog en snavel de kop als een helm beschut-ten. Na eenigen tijd blijkt een van beiden de sterkste te zijn; de zwakkere neemt de vlucht en de andere treedt als overwinnaar uit het strijdperk, dikwijls met een kraagveertje van den verslagene in zijn bek als zege-

praal van de victorie. Hij schudt zich af en loert intusschen weer op een nieuwen tegenstander, om het spelletje mede te herhalen. Zoo kunnen ze zich zelf den ganschen dag amuseeren. Eigenaardig, dat ze voor deze gevechten, bepaalde kampplaatsen reserveeren, waar al de mannetjes uit de naaste omgeving hun vechtlust komen botvieren. Spoedig wordt het gras daar ter plaatse zoo platgetrapt, dat deze plekjes altijd duidelijk te herkennen zijn. Dag in dag uit worden die vechtplaatsen weer opgezocht, ja zelfs een volgend jaar kan dat zelfde lapje grond weer uitverkoren worden. Dikwijls wordt hun dit noodlottig, omdat de vogelvangers hiervan gebruik maken, om er hun paardenharenstrikjes te zetten, met het doel de sierlijke vogels, die als voliërebewoners zeer in trek zijn erin verward te laten raken en in handen te krijgen. Er schijnt vanuit Holland een geregeld export van levende Kemphanen naar de Engelsche dieren-

parken plaats te hebben. Gelukkig, dat in de meeste provinciën, waar ze aangetroffen worden, een scherp toezicht bestaat en speciaal gewaakt wordt tegen het vangen van deze typische weidevogels, zoodat maar weinigen, wegens de risico, die de vangerij aldus met zich brengt, het bedrijf durven uit te oefenen.

Niettemin komen deze vogels vooral als je buiten woont, geregeld onder je bereik en zoo hebben ook bij mij een stuk of zes kemphanen verscheidene jaren mijn ruime buitenvolière mee helpen bevolken en ik moet bekennen, dat ik nooit met meer plezier vogels gehouden heb als deze.

Ze zijn verbazend makkelijk in de kost, want pretenties houden ze er in het geheel niet op na. Wanneer ze dagelijks een portie geweekt brood krijgen, nu en dan eens afgewisseld door wat rijst of hennepzaad en bij wijze van versnapering eens een paar regenwormen, dan kunnen ze jarenlang in uitstekende conditie blijven, zelfs kunnen ze het dierlijke voedsel geheel missen, wel vreemd wanneer men bedenkt, dat in de vrije natuur, slakjes, wormpjes en allerlei insectenlarven het hoofdvoedsel uitmaken.

Vanaf het oogenblik, dat ze in gevangenschap komen, leggen ze niet de minste schuwheid aan den dag tegenover de menschen, wel toonen ze onmiddellijk de grootste vijandelijkheid jegens elkander. Dadelijk nemen ze de vechthouding aan, pikken enkele malen in elkaars richting en vliegen dan als bezeten op elkander los. Een groot deel van den dag kan dat zoo voortduren. Nu blijkt al spoedig, dat ze nooit ernstige wonden toebrengen, het ergste, wat gebeuren kan is, dat een van de twee, (desnoods allebei), er een paar veeren bij inschiet, maar zelden valt er een bloeddruuppel.

Trouwens tot het bezorgen van doodelijke verwondingen zijn hun wapens geheel niet ingericht, de snavel is daar veel te slap voor en veeleer zou deze ombuigen, dan een lichaamsdeel van den tegenstander doorboren. Dat zoo'n oude geroutineerde vechtersbaas wel eens een geknakte snavel oploopt, wordt duidelijk weergegeven door de eerste foto, waarop een callusachtige verdikking van den ondersnavel merkbaar is als overblijfsel van een vroegere beleediging.

Nu zou je zoo denken, dat evenals in de vrije natuur het vechten ophoudt wanneer de zomer voorbij is. Niets is minder waar dan dat. Allang zijn ze de kragen kwijt en nog steeds zijn ze alleronverdragelijkst voor elkander. Ze gunnen elkaar het licht in de oogen niet. Wel gaat het niet meer zoo van harte als wanneer ze hun bruigomspakje aan hebben en vooral 's winters verflauwt het merkbaar, doch in gevangenschap vredelievendheid voor hun geslachtsgenooten is ten allen tijde een voor hen onbekende karaktereigenschap en het ongelukkigst van alles is nog, dat ze ook sommige andere vogels, die steeds met de vreedzaamste bedoelingen bezielde zijn, tot onderwerp maken van hun ruziezoekerij.

Onder de vele watervogels, die mijn volière bevolkten waren: meerkoeten, grutto's, kievieten, talingen enz. die altijd met rust werden gelaten, doch wee een waterkipje, dat zich te dicht in hun buurt waagde.

Die arme dieren is het leven wat zuur gemaakt. Gelukkig, dat ze ruimte

in overvloed hadden en in den uitersten nood een veilig heenkomen konden zoeken, anders vrees ik, dat ze gewoonweg doodgeplaagd zouden zijn. Het liefste ging mijnheer Kemphaan boven op den rug van zoo'n onnoozel waterhoen zitten, hield zich met den snavel aan de nekveeren van zijn slachtoffer vast en liet zich zoo door de kooi transporteeren. Nu moet ik toegeven, dat een waterhoentje wel een bij uitstek geschikte vogel is, om er tusschen genomen te worden, ze missen ten eenenmale den moed, flink van zich af te bijten en zijn doorgaans van nature erg schuw uitgevallen.

Een keer heb ik maar gezien, dat een kemphaan zich verstoutte, een meerkoet onder handen te nemen. Slechts één gevoelige snavelhouw maakte voor goed een eind aan die brutaliteit. Sinds dien heeft hij het nooit meer aangedurfd en zich uitsluitend beperkt tot de zwakkere soort.

Interessant was het ook, de geleidelijke metamorphose in de gevangenschap na te gaan. Zoo tegen Augustus begon de kraag o, zoo dunnetjes te worden en eer nog een paar weken verstreken waren, restten er slechts 3 of 4 lange halsveeren, die ongeveer het eenige overblijfsel waren van hun vroegere glorie. Ze gaven aan het dier een potsierlijk uiterlijk, vooral wanneer het nog met een zeker gevoel van eigenwaarde, die paar ongelukkige veertjes als van ouds wilde opzetten.

De wratjes in het gezicht gaan nu ook verdwijnen en de laatste bontgekleurde veertjes van rug en vleugels zijn uitgevallen, er blijft tenslotte een gladde vaalbruine lichtgekleurde vogel over, die in kleur heelemaal niet meer afsteekt tegen zijn zwakkere wederhelft. De plaatsen, waar de wratjes gezeten hebben en de lange sierveeren van den kraag ingeplant zijn geweest, blijven iets lichter van kleur (zie foto).

Voor een vergelijkend onderzoek loont het stellig de moeite, tot in details aantekening te houden van de kleuren van kraag, kuif, rug en vleugels der verschillende kemphanen in voorjaarskleed. Het volgend jaar blijken dan tot in bijzonderheden diezelfde kleuren bij het nieuwe costuum voor den dag te komen. Ze zien er ieder voor zich dus het eene jaar precies zoo uit als het andere.

Wanneer de kemphanen in het laatst van Maart van hun winterkwartieren bij ons terugkeeren, zijn ze reeds in gedeeltelijken feestdos gestoken. Ze verblijven hier tot September of October. Het meerendeel vertrekt dan naar het Zuiden, om vooral in Afrika het koude jaargetijde door te brengen. Voordat ze de reis daarheen aanvaarden, zwerven ze evenals vele andere trekvogels eenige weken rond. Een gedeelte valt gedurende dat tijdperk dikwijls ten offer aan de jacht, omdat hun vleesch net als dat van gruttos en tureluurs nogal gezocht is, zoodat ze niet zelden met dezen onder den naam van „Snippenbout“ op tafel gebracht worden.

Behalve door de jacht wordt een overbevolking tegengegaan door het zoeken van de eieren in het voorjaar, die al evenzeer in den smaak vallen als die van kieviten.

Ook wordt jaarlijks een aantal slachtoffers geëischt door de twee ergste vijanden in den trektijd nl. vuurtorens en telegraafdraden. Ik herinner me nog, goed hoe een paar jaar geleden op een herfstdag een half dozijn kemphennetjes plotseling dood voor mijn voeten viel uit een betrekkelijk klein koppeltje, dat in razende vaart voorbijtrok en waarvan het bovengenoemde zestal in onzachte aanraking was gekomen met de telefoondraden langs den weg.

Niettegenstaande echter ieder jaar om genoemde redenen velen om het leven komen is het toch nog niet merkbaar, dat de gelederen erg dunnen en blijft de kemphaan nog steeds voor sommige streken een algemeene bewoner van de lage moerassige gronden, zoodat men voorloopig nog volop in de gelegenheid blijft op mooie lentedagen te genieten van deze in alle opzichten zoo hoogst interessante vogelsoort.

Nijmegen.

C. EIJKMAN.

EEN KIJKJE IN EEN DEEL VAN DE VULKANISCHE EIFEL.

(Vervolg en slot van blz. 473).

DAAR in de onmiddellijke nabijheid van mijn tijdelijke woning vond ik prachtige voorbeelden voor geologische studiën. Behalve de Lava, die op de Mosenburg aan de oppervlakte bloot komt, ziet men langs de wegen groeven, waar men de schiefer en de grauwaske uitbreekt voor woningbouw. In de niet meer dan 10 minuten verwijderde Horngrabe trekt de hoge lavabazaltmuur niet alleen uw aandacht maar dicht daarbij aan de kleine Kyll, zijn bazaltgroeven om materiaal voor 't verharden der wegen te leveren. Ook hier zien de bekende pijpen van buiten er licht geel-bruin van kleur uit, zoo zelfs dat de licht gekleurde wanden u niet zouden doen denken, dat het bazalt is, zoo niet de eigenaardige formatie en legering er duidelijk de bazalt aangaf. Op sommige plaatsen zijn de pijpen niet dikker als 10 cM. op andere, 20—30 cM. diameter. Hier dicht bij vond ik ook naast de *Sambucus nigra* en *racemosa* den *Samb. Ebulus*.

Vlak bij de Heidsmühle aan een groeve voor Schieferstein vond ik in de schuren allerliefste varensoorten en wel behalve de algemeen bekende *Asplenium Ruta-muraria* ook de *Asplenium Adiantum nigrum*, de *Asplenium septentrionale* met hare draadvormige bladeren en *Asplenium trichomanis*. De beide laatsten zaten dicht opeen, zoodat zij als 't ware door elkander waren gegroeid. De wortelstokken zitten diep in de scheuren verborgen, zoodat het uiterst moeilijk is, de plant er geheel uit te krijgen, vooral ook doordat de bladsteeltjes uiterst broos zijn. Lager stond *Aspidium Robertianum* en een *Cystopteris*.

Mooier bloemvelden als op de hellingen van de Mosenberg heb ik zelden gezien. De groote gele of Wondklaver *Anthyllis vulneraria* wordt er veel ver-